

SELİM İLERİ'NİN ROMANLARI ETRAFINDA*

Alpay Doğan Yıldız

- Selim İleri ilk romanı *Destan Gönüller*'i 1973'te yayımlar. İleri, üniversite öğrencisi Yusuf'un çocukluğuna, ilk gençliğine dair hatırladıklarından oluşan bu ilk kitaptan ziyade *Her Gece Bodrum* (1976) ve ardından peş peşe gelen *Ölüm İlişkileri* (1979), *Cehennem Kraliçesi* (1980), *Bir Akşam Alacası* (1980) ile romancı olarak tanınmaya başlar. Bu romanlar "Bodrum Dörtlemesi" adıyla anılacaktır. Romanlardaki olay zamanı 1970'lerin sonudur. *Her Gece Bodrum*, birkaç gencin (Cem, Murat, Tarık) Bodrum tatilinde yaşanan incitici arkadaşlıklarını anlatır. *Ölüm İlişkileri* 1970'lerin sonu Türkiye'sinde okumuşlar ve sanatçılar etrafındaki ilişkileri konu edinir. Ressam Belkıs, yazar Emre, çevirmen Cemal, tiyatrocu Uğur... gibi kişilerin kırıcı, aldatan, ikiyüzlü ilişkileri ve sanatla, okunanlarla hayatın çelişmesi romanda işlenir. *Cehennem Kraliçesi*'nde 1977 ve 1978'den seçilen birkaç gün üzerinden önceki romandakine benzer bir çevrenin (ressam Belkıs,

* Türk edebiyatının değerli kalemi Selim İleri 8 Ocak 2025'te vefat etti. Kendisini saygı ve rahmetle anıyoruz. Yazarın romancılığını genel hatlarıyla tanıtmayı/ değerlendirmeyi amaçlayan bu yazıda Selim İleri'nin romanlarının tümünden değilse de önemli bir kısmından söz edilmiştir. İleri'nin yazıda sözü edilen romanlarının şu basımları kullanılmıştır:

Destan Gönüller, Adam Yayınları, İstanbul 1982. *Her Gece Bodrum* Can Yayınları, 6.baskı, İstanbul 1991. *Ölüm İlişkileri*, Can Yayınları, 4. baskı, İstanbul 1994. *Cehennem Kraliçesi*, Can Yayınları, 2.baskı, İstanbul 1992. *Bir Akşam Alacası*, Altın Kitaplar (1980). *Yaşarken ve Ölürken*, Altın Kitaplar (1981), *Ölünceye Kadar Seninim*, Özgür Yayın Dağıtım, 2.baskı, İstanbul 1985. *Yalancı Şafak*, Altın Kitaplar, İstanbul 1984. *Saz Caz Düşün Varyete*, Altın Kitaplar, 1.baskı, İstanbul 1984. *Hayal ve İstirap*, Altın Kitaplar, 1.baskı, İstanbul 1986. *Kafes*, Özgür Yayın Dağıtım, 1.baskı, İstanbul 1987. *Mavi Kanatlarıyla Yalnız Benim Olsaydın*, Can Yayınları, 2.baskı, İstanbul 1991. *Kırık Deniz Kabukları*, Can Yayınları, İstanbul 1993. *Gramofon Hâlâ Çalıyor*, Yapı Kredi Yayınları, 1.basım, İstanbul 1995. *Cemil Şevket Bey Aynalı Dolaba İki El Revolver*, Oğlak Yayınları, 2.baskı, İstanbul 1997. *Ada Her Yalnızlık Gibi*, Oğlak Yayınları, İstanbul 1999. *Solmaz Hanım Kimsesiz Okurlar İçin*, Oğlak Yayınları, 1.baskı, İstanbul 2000.

Anadolu Ajansının genel ağ sayfasından alınmıştır.

Gökmen, asistan Marksist Mehmet, felsefe asistanı Şadiye) hikâyesi romana konu olur. Kitapların dünyasında kalmış, arkadaş ve aile çevresinde mutsuz, birbirlerini inciten, aldatan bir çevredir hikâye edilen. Dizinin son romanı *Bir Akşam Alacası*'nda söz konusu çevredeki (mimar Göksel, ressam Belkis, felsefeci Cemal, şair Tayfun, yazar Emre...) ilişkiler pek değişmez. Emre üzerinden 1980'lerin eşliğine gelmiş Türkiye'nin sorunlarına; *“siyasal cinayetler, saldırılar, yıldırı ortamı, kırsal kesim, yoksulluk, işsizlik, cinsellik, töre, karanlık yeni zenginler, faşizm tehlikesi”*ne (İleri, 1980: 11) bir çıkış arandığı görülür. Emre ve Ekrem üzerinden Türkiye'nin Yunus ve Mevlana'dan da beslenen bir gönül eğitiminden geçmesi gerektiği teklif edilir.

“Bodrum Dörtlemesi”nin ardından gelen *Yaşarken ve Ölürken* (1981), *Yalancı Şafak* (1984), *Saz Caz Düğün Varyete*'de (1984) dörtlemedeki konulara devam edildiği söylenebilir. *Yaşarken ve Ölürken*'de yaşadıklarını, inançlarını sorgulayan bir arkadaş grubu hikâyelerini bir romancıya anlatır: *“Birer panayıra benzeyen entelektüel yaşamlarını eleştirmeyi göze alamadıklarından uzun süre kahrolacaklardır.”* (İleri, 1981: 453), *“sosyalizmleri ölüm kasmaya başlamıştır”* (İleri, 1981: 302). *Yalancı Şafak*'ta yazar Belma Esen ile Orhan üzerinden tanıdık çevre anlatılmaya devam edilir: *“(...) duyarlıktan, tartışmadan uzak, hazır reçeteler üreten aydınlar, siyasa adamları geveze ve sahtekardır.”* (İleri, 1984: 12-14). Romanda bir *“iç eğitimi”*nden geçtiği belli olan Ertuğrul Bey, Belma'nın yer aldığı okumuş çevreden çok farklı, Belma'nın özendiği bir kişiliği temsil eder.

Saz Caz Dügün Varyete’de bir sanat/opera çevresiyle Selim İleri, kendi ifadeleriyle “siyasal bir parodiyle politik bir taşlama” yapar.

Buraya kadar sözü dilen romanlardaki kişiler genel bir bakışla, Nazan Bekiroğlu’nun ifadeleriyle “hiçbir şeye bağlanamayacak kadar her şeyi iyi bilen küçük burjuva, aydınlar, sanat öğrencisi gençler, toplumla sağlıklı ilişki kuramayan şair, ömrü boyunca sevgiyi aramış ama bir türlü yakalayamamış gönül yorgunu geçkin bakireler, cinselliği netleşmemiş, daha doğrusu sapkın cinsel eğilimler içerisindeki incelik düşkününü erkekler, kadınlar, hayatta aradığını bulamamış sanatçılar”dır (Bekiroğlu, 1991: 3). Yazar bu romanlarında seçilen çevre üzerinden Türkiye eleştirisi yapar. Ahmet Oktay bu konuda şunları söyler:

Selim İleri’nin romanlarında Türkiye’nin kültürel ve siyasal yaşamıyla, dolayısıyla aydınlarla köktenci bir hesaplaşmaya giriştiği açıkça görülüyor. ...Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısı dolayısıyla aydınlarla hesaplaşmak demek onları içinden çıktığı ve içinde biçimlendiği sınıfla: burjuvazi ve küçük burjuvaziyle hesaplaşmak demek, Selim İleri Her Gece bodrum, Ölüm İlişkileri, Cehennem Kraliçesi, Bir Akşam Alacası ve Yaşarken ve Ölümler adlarını taşıyan beş romanında, küçük bir ‘oba’dan toplumsal kesimlere, giderek toplumun tümüne açılan kurmaca bir dünyanın aracılığıyla yürütüyor eleştirisini elbet. Selim İleri’nin söylemi, son kertede toplumculuğu ve Türkiye toplumcularını muhatap alıyor. (Oktay, 1998: 186)

Aynı yıllarda yazılan *Ölünceye Kadar Seninim* (1983), *Hayal ve İstirap* (1986) ve *Kafes* (1987) romanlarında Selim İleri yeni bir konuya, tarza geçmeye başlar. Önceki romanlarında 1970 sonrası, 1980’ler başı Türkiye’sinde okumuşlar, sanatla uğraşanlar üzerinden bir çevreyi anlatan yazar, bu romanlarında da okuyan, yazan, kitapların dünyasında yaşamış kişileri anlatır. Fakat yeni romanların öncekilerden farkı, bunlarda yazılma zamanının aktüalitesinin geri plana çekilip daha genel bir yazarlık/sanatçı kişiliğinin işlenmesidir. *Hayal ve İstirap*’ta yaşlılığın eşiğine gelmiş Mediha Çileli anlatılırken hayatları onun hayatına benzeyen roman kişileri (Jane Eyre, Çalığışu, Funda) hatırlanır. Selim İleri *Ölünceye Kadar Seninim* ve *Kafes*’te, romanları zamanında çok okunmuş ancak artık eserlerine ve kendilerine pek itibar edilmeyen iki yazarı roman dünyasına taşır. *Ölünceye Kadar Seninim*’de Süha Rikkat, *Kafes*’te Neveser Reşat başkişidir. Süha Rikkat kırk kadar aşk romanı yazmıştır. Unutulan, yalnızlaşan, Neveser Reşat hem kendi hayatını hem aynı kaderi yaşayan diğer romancıları (*Hıçkırık* yazarını/Kerime Nadir’i, Muazzez Tahsin’i, Süha Rikkat’i) düşünür.

Selim İleri bu üç romanla 1990’larda yazmaya başlayacağı ve romancılığının en belirgin yönlerinden biri olacak “büyük oranda edebiyattan/okuduklarından beslenen roman tarzı”nın ilk işaretlerini verir. İleri, yazarlıkta okuduklarından beslenme ve bu beslenmenin bir roman tarzına dönüşmesi konusunda şunları söyler:

İki türlü yazarlık olduğuna inanıyorum: Yaşadıklarından ve okuduklarından yola çıkarak yazanlar. Ben ikinci türüm. Yıllarca o kahramanlar bende hep yaşadılar. Hem yazar olarak hem de yazdıklarında yarattıkları kişiler olarak. Onlardan öyle tuhaf, çok da bilinçli olmayan bir yapı çıktı ortaya. *İlki Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın*. (Baran, Özüdoğru, 2004: 24).

Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın (1991) Selim İleri romancılığında da Türk romanında da farklı bir romandır. “Bu anı-eleştiri karışımı anlatının bir anlamda ustalara saygı anlamını taşıdığı da söylenebilir.” (Bekiroğlu, 1991:4) Romanda anlatıcı 1990’ların başında “geçmiş zaman” üzerine düşünür. Çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği Cihangir ve Kadıköy gibi semtleri hatırlar. O günlerden tanıdık kişiler, tarihî ve edebî kişilere dair hikâyeler, günlük hayat, romanlar, filmler hatırlanır. Refik Halid’in *Nilgün* romanından, “geçmiş zaman yazarı” diye anılan bir ismin (Abdülhak Şinasi Hisar’dır) eserlerinden çokça söz edilir. Bu eserlerden, kişiler hatırlanır, onlara dair yorumlarla bir hikâye inşa edilir.

Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın için “biçemi ve içeriğiyle tam bir metinlerarası (intertextual) kitap” tespitini yapan Ahmet Oktay, yazarın sonraki romanlarında devam edecek olan bu tarzla Selim İleri’nin ne yaptığını şöyle değerlendirir:

Daha önceki romanlarında bizi güncel yaşamın sorunlarıyla olduğu kadar yakın geçmişin toplumsal/siyasal/aktörel sorunlarıyla da karşı karşıya getiren, kimlik ve mutluluk arayışımızı en kötümser bir bakış açılarından değerlendiren İleri, bu kez, okurunu yazınsal/sanatsal düzeyin olgularıyla kuşatmaya, onu, okunmuş, seyredilmiş ve asıl önemlisi algılanmış sanılan yapıtların ve onları üreten/yaratan sanatçıların kendileriyle sorgulamaya girişiyor. Kitabın anlatıcısı olan yazar (bu yazar Selim İleri olmayabilir de) önüne serdiği, yeniden baktığı, orasından burasından karıştırdığı yapıtlar (romanlar, dergiler, resimler, albümler) aracılığıyla ve dolayısıyla kendini de okuru da geçmişin, şimdinin ve geleceğin; tam da Tanpınar’ın vurguladığı gibi; bütünleşip birleştiği yekpâre bir an’a yerleş-tiriyor. (Oktay, 1998: 199-201)

Yazar *Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın*’da denediği/kurduğu tarzı *Kırık Deniz Kabukları*’nda (1993) devam ettirir:

Kırık Deniz Kabukları daha çok Halid Ziya Uşaklıgil ve eserlerini, onun dönemini merkeze alan bir kitaptır. Bu merkezin en ortasında ise iki çocuğu ölen Halid Ziya’nın üzerine titreyerek büyüttüğü, iyi bir eğitim alması için yurt içi ve dışında bütün imkânlarını kullandığı, hariciye mesleğine atılan; ancak uğradığı haksızlıklara katlanamayarak Tiran’da görevli-ken genç yaşta intihar eden oğlu Halil Vedad’ın hikayesi vardır. Kitabın okur-anlatıcısı, bu “acı hikâyeyi” Halid Ziya’nın yazdıklarından okumuştur. Bunları okurla paylaşır. Bu hikâye ve dönemle ilgili diğer okumalarını da okurla paylaşır. ...Kurgu karakterlerin hikâyeleri yorumlanır, kurgu karakterler ve gerçek karakterler birbirlerinin dünyalarında

tahayyül edilir. Halid Ziya, Mehmet Rauf, Yakup Kadri, Halide Edip, Tefik Fikret, Ahmet Haşim, Abdülhak Şinasi, Atatürk, Latife Hanım, Fikriye Hanım...; söz konusu yazarların kurgu karakterleri (Bihter, Behlül, Ahmet Cemil, Suad, Necip, Nigar Hanım, Nur Baba...) okur-anlatıcının okudukları ve dinledikleri çizgisinde oluşan yorumlarla, hayallerle Kırık Deniz Kabukları'nda yerlerini alırlar. (Yıldız, 2009: 387-388)

Selim İleri okuru, *Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın* ve *Kırık Deniz Kabukları* ve benzer tarza/içeriğe sahip diğer romanlarda farklı türlerin (deneme, eleştiri, anı...) tadını da alır. Yazar okurunu "geçmiş zaman" üzerinde yeniden düşünmeye davet eder: Onun okuru, "unutulanları, unutturulanları ya da hiç gündeme getirilmeyenleri hatırlar. Geçmiş zamandaki yazar-eser, yazar-siyasetçi, yazar-okur, okur-metin, toplum-yazar, siyasetçi-toplum... yani "insan ilişkilerine" yeniden bakar ve "geçmiş zaman" ile "şimdiki zaman"da değişenler ve değişmeyenler; değişmesi gerekenlerle değişmemesi gerekenler üzerinde yeniden düşünür." (Yıldız, 2009: 394).

Selim İleri romanlarının belirgin bir yönü okurdan özellikle edebiyata dair zengin bir ansiklopedik birikim talep etmesidir (Yıldız, 2004: 20). Bu talep *Mavi Kanatlarınla...* ile başlayan roman tarzında üst düzeye çıkar. İnci Enginün, *Kırık Deniz Kabukları* hakkında bu konuda şunları söyler:

Başka eserlere telmihlerle genişleyen bu romanı okumak sayfalar çevrildikçe güçleşir. Söz konusu olan romanlar okunmamışsa, Selim İleri'nin bir kısmı kendi kahramanı Mediha Hanım vasıtasıyla yaptığı yorumlar boşlukta kalır. (Enginün, 2000:146).

Okunanların, anıların dünyasında gezen zihnin anlattıklarıyla oluşan bir hikâye üzerine oturan roman yapısı *Mavi Kanatlarınla...*, *Kırık Deniz Kabukları* sonrası Selim İleri romanlarında devam eder. *Gramofon Hâlâ Çalıyor*'da (1995) Kadıköyü ve Cihangir'den "o zamanlar" a ait hatırlananlarla (kişiler, mekânlar, dergiler, kitaplar, günlük olaylar) roman şekillenir. *Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver* (1997) Yakup Kadri, Halide Edib, Reşat Nuri kuşağından; onlar kadar tanınmayan bir romancıyı da (Muharrir Cemil Şevket) hikâyeye taşıyan bir romandır. Anlatıcının hatırladıkları/okudukları ve Cemil Şevket Bey'in hikâyesi okuru II. Abdülhamid, II. Meşrutiyet günlerinden başlayıp 27 Mayıs 1960'a kadar Türkiye tarihinden pek çok olaya ve kişiye götürür. Selim İleri bu romanında (*Kırık Deniz Kabukları*'nda yaptığı gibi) edebiyat çevresini siyasi ve tarihî olaylarla birlikte anlatır.

Hem yazma/anlatma zamanındaki okuyan yazan kişilerin hem geçmişteki yazarların, tarihî kişilerin hem de kurgu dünyalardaki kişilerin hikâyelerinin keşişmesiyle örülü bir anlatımla meydana gelen roman tarzı sonraki romanlarda devam eder. *Ada, Her Yalnızlık Gibi* (1999) bir romancının romanıdır. Anlatıcı/romancı yazma geçmişini, yazdıklarını bir adaya toplamak ister. Okunanlar, yazılanlar ve bunların zamanından hatırlananlar zihinden geçer. *Solmaz Hanım Kimsesiz Okurlar İçin*'in (2000) Solmaz Hanım'ı *Mavi Kanatlarınla...*'da adı

geçen kişilerden biridir. Solmaz Hanım'ın hikâyesiyle geçmişte kalmış kimi olaylar hatırlanır.

Bu Yaz Ayrılığın İlk Yazı Olacak (2001) ve *Yarın Yapayalnız* (2004) romanlarında romanın anlatıcısı/başkişisi Selim Bey'dir. Selim Bey roman yazarıdır. *Bu Yaz Ayrılığın...*'da romancı Selim Bey'in daha önce yazdığı romanların yazma zamanına gidilir. Selim Bey, *Bir Acı Hikâye*'den bahseden bir roman yazmıştır (Selim İleri'nin söz konusu romanının *Kırık Deniz Kabukları* olduğunu biliyoruz). *Yarın Yapayalnız*'da anlatıcı/Selim Bey'in yayınlanan bir romanını (Bu Yaz Ayrılığın İlk Yazı Olacak) okuyan bir okuru (soprano Handan Sarp) Selim Bey'i arar, bir kısmını yazdığı kendi hikâyesini Selim Bey'in roman yapmasını ister.

Görülüyor ki Selim İleri 1990'larda ortaya koyduğu roman yapılanışında anlatıcının, roman başkişinin yaşadıklarını, okunan roman dünyalarını, bu romanların yazarlarına ve çevrelerine ait okunanları harmanlar. Geçmişin siyasi, sosyal olaylarına, meselelerine dair yorumlar yapar.

Selim İleri “yazar” kişileri anlatmaya sonraki kimi romanlarında devam etmiştir. *Bu Yalan Tango*'da (2010) ömrünün sonuna yaklaşmış, ileri yaşlardaki yazar Fatma Asaf, “tanıdığı nice kişiyi anlatırken, genç yazar Ufuk Işık geniş edebiyat kültürüyle onları tamamlar, sorduğu zekice sorularıyla Fatma Asaf'ın dumanlı ve bastırılmış hafızasını harekete getirir. Böylece Fatma Asaf, anlattıkları ve anlatmadıklarıyla yeni bir roman kişisine dönüşür. [...] yeni kitabının kutlamasında ebediyete intikal etmiş nice dostunun hayaletleri de eve dolmuşlardır. Tanpınar, Aliye Berger, Adalet Cimcoz, Eren Eyüboğlu, Bedri Rahmi, Esat Mahmut Karakurt, Nihal Atsız ve hazin ölümüyle Fatma Asaf'ın unutamadığı Sabahattin Ali bunların önde gelenleri”dir (Enginün; 2010: 8).

İleri'nin bir diğer romanı *Mel'un* (2013) hakkında “*Yazar, şair, müzisyen, ressam bir sanatçının hayat hikayesini, sorunsalını konu alan roman türü, sanatçı romanı, çağdaş edebiyatımızda kanımca Selim İleri'nin bu eseriyle güzel bir örneğe ulaşmıştır*” diyen Gürsel Aytaç romanı “*dev bir sanatçı romanıdır*” şeklinde tanımlar. Aytaç, “*düşünce dünyamızda, edebiyatımızda ve tarihçiliğimizdeki yorum farklarında kendini ortaya koyan bölünme*”yi romanın başkişisi Sayru Usman'ın odaklandığı bir izlek olarak görür (Aytaç, 2013: 70- 71).

Okuduğu eserler ona yeni bir dünyanın kapısını açar, yazar olma hevesini uyanıdır. Ancak bu eserler kurgu ürünüdür, gerçek dünyanın kuralları ise çok daha zor ve acımasızdır. Bu noktada Sayru'nun kurgu ve gerçek arasında gidip gelen talihsiz hikayesi başlar. Okuduğu eserlerin kahramanlarıyla kendi arasında bağ kurar. Ömrü boyunca gerçek kimliğini oturtamaz. Hatta zaman zaman kurgu ve gerçek arasındaki denge tamamen ortadan kalkar. (Koç, 2013: 15)

Selim İleri, *Kumkuma*'da (2018) ise Türk şiirinin “Şâir-i âzam”ını, Abdülhak Hâmid'i roman dünyasına taşımıştır. İnci Enginün, Selim İleri'nin çok ilginç bir noktadan hareket ettiğini söyler:

Hamit yine Maçka Palas'ta yaşamakta, dolaşmakta, hakkında yazılanları okumakta, çevresindekiler hakkında görüşlerini belirtmektedir. Hamit'in ölüm sonrası bu yeniden dünyaya gelişi, aslında onun eserlerinde de dile getirdiği bir özlemdir. (Enginün, 2019: 11)

2007'de Selim İleri'nin yazarlığının kırkıncı yılı vesilesiyle yapılan bir toplantıda Hasan Bülent Kahraman onu "*bir zihin kurucusu, kültür adamı*" olarak tanımlar. Kahraman'ın yaklaşık yirmi yıl önceki tespitleri geçen yirmi yılın ardından, Selim İleri Türk edebiyatına onlarca eser bırakarak 8 Ocak 2025'te vefat ettiğinde de geçerliliğini devam ettirmiştir:

Selim İleri, başka bazı yazarlar gibi kültür adamı kimliğini edebiyatın dışında bir alana açılarak değil, tam tersine büyük bir gayretle edebiyatın sınırları içinde kalarak edinmiştir. Selim İleri roman ve öykülerinin dışında denemeler yazmış, incelemeler yayınlamış, antolojiler hazırlamıştır. Bütün bu güçlü çalışmalara karşın Selim İleri, romancı, daha geniş olarak söyleyeceksek, yazar kimliğini asla arkaya itmemiştir. Tam tersine onu vurgulayarak, yaptığı her işe romancı ve edebiyat adamı penceresinden bakarak yaklaşmıştır. (Kahraman, 2007: 55)

Kaynaklar

Aytaç, Gürsel, "Selim İleri'den Dev Bir Sanatçı Romanı, 'Mel'un'", *Türk Edebiyatı*, S 475, Mayıs 2013, s. 70-72.

Baran, Ethem, Özüdoğru, Şaban, "Selim İleri (Söyleşi)", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, S 52-53, Haziran-Temmuz 2004, s. 21-28.

Bekiroğlu, Nazan, "Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın", *Dergâh*, S 19, Eylül 1991, s 3-5.

Enginün, İnci, "Günümüze Etkisiyle Halid Ziya", *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000.

Enginün, İnci, "Bu Yalan Tango", *Dergâh*, S 248, Ekim 2010, s 8-9.

Enginün, İnci, "Kumkuma", *Dergâh*, S 347, Ocak 2019, s. 11-12.

Kahraman, Hasan Bülent, "Selim İleri, Bellek ve Gelenek", *Selim İleri Kitabı: Şimdi Seni Konuşuyorduk*, Hazırlayan: Handan İnci, Doğan Kitap, İstanbul 2007, s. 51-80.

Koç, Murat, "Bir Hesaplaşmanın Romanı Mel'un ve Selim İleri'nin Oyunbozanlığı Üzerine", *Dergâh*, S 286, Aralık 2013, s 15-18.

Oktay, Ahmet, *Selim İleri'nin Romancılığı ve Romanları: Şeytan, Melek, Soyтары*, Oğlak Yayınları, İstanbul 1998.

Yıldız, Alpay Doğan, "Selim İleri Romancılığına Genel Bir Bakış", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, S 52-53, Haziran-Temmuz 2004, s. 14-20.

Yıldız, Alpay Doğan, "Roman Bahsinde Farklı Bir Sayfa: Kırık Deniz Kabukları Örneğinde 1990'larda Selim İleri Romancılığı", *1980 Sonrası Türk Romanı Sempozyumu Bildiriler*, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri 2009, s. 381-396.